

Wieże wodne

Wieża wodna (inaczej: wieża ciśnień) to mający formę wieży budynek mieszczący zbiornik wody, zapewniający odpowiednie ciśnienie w wodociągu. Działa na zasadzie naczyń połączonych – dlatego zbiornik musi być usytuowany wyżej niż odbiorcy wody, zatem właśnie na wieży lub na wzniesieniu terenowym. Woda jest dostarczana do zbiornika pompami, a następnie grawitacyjnie spływa do odbiorców. Wiele takich wież powstało w XIX i na początku XX w. na stacjach kolejowych w celu zaopatrywania w wodę parowozów. W dzisiejszych czasach – dzięki wprowadzeniu nowocześniejszych systemów wodociągowych – wieże wodne straciły na znaczeniu, a ich losy potoczyły się różnie – jedne wykorzystuje się jako awaryjne źródło wody, inne zaadaptowano na odmienne cele, pozostałe niestety niszczej.

Wpisane w krajobraz wieże wodne, mające niekiedy ciekawe formy architektoniczne, są przedmiotem zainteresowania licznych krajoznawców i fotografików. Oddział Wojskowy PTTK w Chełmie ustanowił pięciostopniową odznakę krajoznawczą „Poznaj wieże ciśnień w Polsce”. Do regulaminu odznaki załączono wykaz wież proponowanych do zwiedzania – jest ich około 900.

dr Aleksander Stukowski

stały współpracownik redakcji

Funkcja wszystkich wież była taka sama, różne były natomiast kategorie odbiorców wody. Można na tej podstawie rozróżnić wieże komunalne

(zasilające miejskie sieci wodociągowe), kolejowe (zapewniające wodę dla parowozów i obiektów stacyjnych), zakładowe (dla potrzeb zakładów pracy), ogrodowe (zwane także wodozbiornami, zasilające fontanny, kaskady, źródła i inne urządzenia wodne w parkach i ogrodach; często budowano je w formie antycznych rotund, np. w warszawskich Łazienkach i w Ogrodzie Saskim). Wysokość wież wynosiła z reguły 20–60 m; najwyższa wieża w Polsce znajduje się w Stargardzie Szczecińskim (65 m).

Najstarsza wieża wodna w Polsce znajduje się we Fromborku i pochodzi z XVI w. (fot. 1). Znajdujący się wewnątrz 25-metrowej wieży – napędzany kołem wodnym – podnośnik kubełkowy czerpał wodę z kanału (zbudowanego jeszcze w XIV w. przez Krzyżaków) i przelewał ją do zbiornika, z którego była rozprowadzana drewnianymi rurami do domów kanoników Warmińskiej Kapituły Katedralnej. Obecnie tych urządzeń już nie ma, a wieża służy jako punkt widokowy.

Punkt widokowy, ale zupełnie innego rodzaju, znajduje się na 40-metrowej wieży w Kościanie (woj. wielkopolskie), zbudowanej w 1908 r. w neogotyckiej formie zainspirowanej wieżami londyńskiego Tower Bridge. Ów „punkt widokowy” to mieszczące się od niedawna w górnej części wieży obserwatorium astronomiczne. Jak widać na fot. 2, wieża przekryta jest zbudowanym na rzucie kwadratu dachem namiotowym. Górna część dachu jest obrotowa, co jest rozwiązaniem bardzo oryginalnym, bo obserwatorium astronomiczne

kojarzy się raczej z okrągłą kopułą (tak jest w Olsztynie, gdzie obserwatorium zlokalizowano na XIX-wiecznej wieży wodnej wzniesionej na rzucie koła). Wewnątrz kościańskiej wieży zlokalizowano także trzy ścianki wspinaczkowe i salkę muzealną. Projektantem wieży był niemiecki budowniczy X. Geisler. W tym samym roku (1908) Geisler skonstruował wieżę w Śremie (woj. wielkopolskie). Jak widzimy (fot. 3) jest ona w tym samym stylu, co kościańska. Obecnie wieża jest nieczynna.

Do romańskiej wieży zamkowej nawiązuje formą 24-metrowa wieża w Płocku (woj. mazowieckie) zbudowana w 1894 r. (fot. 4). Dwa lata temu uruchomiono w niej restaurację.

Obiektem gastronomicznym stała się także – w 2005 r. – 62-metrowa wieża we Wrocławiu. Do jej opisu i ilustracji odsyłam czytelników do „Atestu” nr 1/2011 („Zabytki budownictwa przemysłowego”), a tu przedstawiam jej detal (fot. 5) – znajdującą się u podnóża secesyjną fontannę z grupą figuralną „Panna wodna” (nimfa dosiadająca trytona).

Fot. 6 przedstawia 30-metrową kolejową wieżę wodną zbudowaną w 1924 r. w Koninie (woj. wielkopolskie). Żelbetowa wieża, zbudowana na rzucie ośmiokąta według znormalizowanego projektu (takich wież zbudowano w Polsce 9) Dyrekcji Budowy Kolei Państwowych, mieści obecnie galerię sztuki współczesnej.

Wieża widoczna na fot. 7 znajduje się w Ciechocinku (woj. kujawsko-pomorskie). Zbudowana w latach 20. XX w. według projektu W. Klimczaka 32-metrowa wieża ze zbiornikiem o pojemności 400 m³ jest nadal wykorzystywana zgodnie z przeznaczeniem. W latach 1994–2006 mieścił się na niej nadajnik lokalnego radia Las Vegas (późniejsze Radio Brawo).

Zgodnie z przeznaczeniem jest także wykorzystywana wieża wzniesiona w 1897 r. na terenie dawnej siedziby książąt Czartoryskich w Puławach (woj. lubelskie) – fot. 8. Obecnie mieści się tu Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa.

W 1863 r. na Wzgórzu Hetmańskim w Szczecinie wzniesiono 16-boczną

wieżę wodną o wysokości 14 m (wystarczającej, bo wieża jest na wzgórzu). Działała do 1945 r., następnie znajdowała się w niej owczarnia, a później mieszkania i magazyny. W 1986 r. wieżę adaptowano na kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem Matki Bożej Jasnogórskiej (fot. 9). Autorem projektu adaptacji był W. Jarzynka.

Ilustracja u góry strony obok to reprodukcja widokówki z 1911 r. przedstawiającej 52-metrową Wieżę Górnosiłąską, zbudowaną w Poznaniu wg projektu H. Poelziga jako wieża wodna i jednocześnie pawilon wystawowy na odbywającą się w 1911 r. Wystawę Wschodnioniemiecką. Górna część wieży została zniszczona podczas działań wojennych w 1945 r. Po remoncie w 1955 r. na zachowanej dolnej części zbudowano iglicę (patrz ilustracja w „Ateście” nr 7/2015 „Czwierćwiecze SAWO – cz. 2”) i obiekt służy do dzisiaj jako pawilon nr 11 Międzynarodowych Targów Poznańskich. Dolna część wieży pełni zatem tę samą rolę co ponad 100 lat temu. ■■